

МАНБАШУНОСЛИК // ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ // SOURCE STUDY

УМУРЗОҚОВ БАҲРИДДИН

Таянч докторант, ТошДШИ

Хожагон-нақшбандия машойихи тазкираси “Рашахот”нинг ноёб ўзбекча қўлёзма нусхаси ҳақида

Аннотация. Мақолада XV аср Ҳирот илмий-адабий мактабининг таниқли вакили, моҳир тазкиранавис Фахрулдин Али Сафий ибн Ҳусайн Воиз Кошифий қаламига мансуб бўлган, Хожагон-нақшбандия машойихи тазкира-маноқиб *“Рашахот айн ал-ҳаёт”* (*“Ҳаёт булогидан томчилар”*) асарининг қўлёзмалари, *“Рашахот”*нинг босма-литографик наширлари, шунингдек, ушбу асарнинг ўзбек матншунослиги ва адабий манбашунослигида илк ўрганилиши тарихи саналмиши ҳамда ушбу асарнинг ҳозирда ЎзРФА ШИ Асосий фондида сақланаётган, 1880–1890 йиллар мобайнида Хива хони Саййид Муҳаммадраҳимхон II Феруз буйруғига биноан Хоразмда амалга оширилган *“Рашахот”* таржимаси қўлёзмасининг ягона ноёб қўлёзмаси, унинг илмий тавсифи ҳақида сўз боради.

Таянч сўз ва иборалар: тазкира, маноқиб, *“Рашахот”* таржимаси, Хожагон-нақшбандия машойихи, катта ва кичик тамга (муҳр), литографик нашир, нодир қўлёзма.

Аннотация. Данная статья посвящается рукописям и литографическим изданиям *«Рашахат айн ал-хайат»* (Капли из источника жизни) – агеографической литературы (тазкира-манокиб) о шейхах Хваджаган-Накибанди (суфийский орден), принадлежащая перу Фахр ад-Дина Али ибн аль-Хусайна Ваиза Кашифи, талантливого историка и известного представителя научно-литературной школы XV века Герата. В статье также рассматривается история изучения вопроса текстологии и литературного источниковедения, дается полное научное описание рукописи редкой копии перевода *«Рашахат»* на узбекский язык, известного как *«Хорезмский перевод»*, который выполнен по приказу хана Хивы – Саида Мухаммадрахимхана II Фируза.

Опорные слова и выражения: «тазкира», «манакиб», перевод *«Рашахат»*, Хваджаган-Накибанди, большие и маленькие печати, литографическое издание, редкая рукопись.

Abstract. This article is dedicated to the manuscripts and lithographic publications *"Rashahat ain al-hayat"* (Drops from the source of life) – agogeographical literature (Tazkira-manokib) about Sheikh Khwajagan-Naqshbandi (Sufi order), belongs to Fakhr al-Din Ali ibn al-Husayn Vaise Kashifi, a talented historian and well-known representative of the scientific literary school of the 15th century in Herat. The article also examines the history of the study from textology and literary source and also gives a complete scientific description of the manuscript of a rare copy of the *"Rashahat"* translation into Uzbek, known as the *Khorezm translation*, which was commissioned by the Khan Khiva Sayyid Muhammadrahimkhon II Firuz.

Keywords and expressions: “tazkira”, “manakib”, translation of *"Rashakhat"*, Khwajagan-Naqshbandi, large and small stamps, lithographic publication, rare manuscript.

Ўзбек ва форс мумтоз адабиётида адабий алоқалар узок ўтмишга бориб тақалади. Бу адабий алоқалар жараёни таъсирида ва хусусан, ижодкорларнинг ўзаро ҳамфикрлиги асосида қатор адабий асарлар юзага келганки, бундай асарларни қиёсий жиҳатдан тадқиқ этиш ижодкорларнинг ўзига хос услуби ва умумийлигини аниқлашга имкон беради.

Адабий манба ва унинг матнини тадқиқ этишда, Д.С. Лихачев таъкидлаганидек, танланган манбага алоқадор барча нусхаларга атрофлича эътибор қаратиш лозим¹.

Қисас, тазкира, маноқиб каби адабий жанрларда ёзилган тасаввуфга доир мумтоз адабиётимиз дурдоналари матншунослик ва адабий манбашунослик нуқтаи назаридан чуқур тадқиқ этилиши ва мукаммал илмий-изоҳли қилиб нашр этилиши бугунги кунда ғоят устувор аҳамият касб этмоқда. Хорижда бу борада тадқиқотлар ўтган асрнинг бошидан то ҳозирги кунгача янада самарали кечмоқда². Аммо уларнинг деярли барчаси тасаввуфий асарларнинг литографик (масалан, Ҳиндистон, Покистон, Миср, Истанбул каби) нашрларига суянган ҳолда амалга оширилган.

Ўтмишда тасаввуф йўналишида жиддий фаолият юритилган. Ҳатто бу хусусда алоҳида асарлар таълиф этилган бўлиб, Абдурахмон Жомийнинг “Дуррату-л-фоҳира фи таҳқиқи мазҳаб суфийя”, “Рисола-и сулук” асарлари шундай асарлар сирасига киради³.

Адабий манбашунослик ва матншунослик фанимизда ҳозиргача Мавлоно Фахруддин Али Сафий Ҳиравий ҳаёти ва ижоди, унинг илмий адабий-мероси ҳақида биронта ҳам йирик махсус тадқиқот йўқ. Фақатгина Али Сафийнинг “Рашаҳот айн ал-ҳаёт” (“Ҳаёт булогидан томган томчилар”) номли⁴ асарининг тошбосма-литографик нашрларидан тарихчи олимларимиз ва адабиётшуносларимиз ўз илмий тадқиқотларида истефода қилишган,

¹ Лихачев Д.С. Текстология. – СПб.: “Алтейка”, 2001. – С. 34.

² Қаранг: Акимовский О.Ф. Институт “хангах” и бином “муршид-мурид” в становлении организационных форм тасаввуфа // Ислам и проблемы межкультурных взаимоотношений. – М., 1994. – С. 11-20; Тримингем, Спенсер Дж. Суфийские ордены в исламе: Пер. с англ. / Под ред. И с предисл. О.Ф. Акимовской. – М., 1989. – С. 328; The Sufi Orders in Islam. – Oxford, 1971; Хисматуллин А.А. Суфизм. – Санкт-Петербург, 1999. – С. 269; Хисматуллин А.А. Суфийская ритуальная практика (на примере братства Накшбандийа). – СПб., 1996. – С. 208; аш-Шахрагани, Мухаммад ибн Абд ал-Карим. Книга о религиях и сектах (Китаб ал-милал ва-н-нихал). Ч.1. Ислам / Пер. с араб., введ. и коммент. С.М. Прозорова. – М., 1984. – С. 271; Шиммель, Анне-Мари. Мир исламского мистицизма: П. с англ. – М., 1999. – С. 419; Mystical Dimensions of Islam. The University of North Carolina Press, 1975.

³ Қаранг: №7635/2; 18838. عبدالرحمن الجامي درة الفاخرة في تحقيق مذهب صوفية في حاشيته شرح هجرى سنة 1323 (1905) 48ص عبدالغفور لارى عبدالرحمن الجامى رساله. №3183,3184. تاشكند، هجرى سنة 1323 (1905) 48ص عبدالغفور لارى سلوك تاشكند، 1917

⁴ Бундан кейин мазкур асар номини қисқача “Рашаҳот” деб ёзамиз.

холос¹. Али Сафийнинг шоҳ асари “Рашаҳот”нинг тошбосма ва литография наирлари билан асарнинг қўлёзма нусхалари ўртасида эса гоҳят жиддий фарқлар, ўзгаришлар мавжуд².

Энг аввало, “Рашаҳот” асарининг қўлёзмалари ҳақида. Бу ҳақида юртимизда биринчи бор ўтган асрнинг қирқинчи йилларида тайёрланган каталогларда қисқача маълумот берилган³. Ушбу маълумотлар асарнинг номи, муаллифи, асарнинг Хожа Убайдуллоҳ Аҳрорга бағишлаб ёзилгани ҳамда

¹ Абдуллаев И. Накшбандия – оламшумул таълимот // Ўзбекистонда ижтимоий фанлар. – Тошкент, 1993. № 9-10. – Б. 55-58; Ахмедов Б. Историко-географическая литература Средней Азии XVI–XVII вв. (Письменные памятники) / Отв. ред. У.И. Каримов. – Ташкент, 1985; Бабаджанов Б.М. Политическая деятельность шейхов накшбандийа в Мавераннахре (перв. пол. XVI в.): Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – Ташкент, 1996; Болдырев А.И. Ещё раз к вопросу о Ходжа Ахраре / Духовенство и политическая жизнь на ближнем и среднем востоке в период феодализма. – Москва, 1982; Бўриев О. Хожа Алоуддин Аттор. – Т.:Маънавият, 1994. – Б. 23; Бўриев О., Ҳасанов М. Хожа Муҳаммад Порсо // Буюк сиймолар, алломалар. – Т., 1996. 2-китоб. – Б. 47-51; Бўриев О., Ҳасанов М. Яъқуб Чархий. // Мулоқот. 1995. №7-8. – Б. 42-44; Валихўжаев Б. Хожа Аҳрор: Уйдирма ва ҳақиқат // Мулоқот, №3-4. 1991; Валихўжаев Б. Хожа Аҳрор тарихи. – Т., 1993.; Валихўжаев Б. Буюк маънавий муршид. – Т.:Фан, 2004. – Б. 168; Веселовский Н.И. Памятник Ходжи Ахрара в Самарканде / Восточные заметки. – Санкт-Петербург, 1895.; Вяткин В. А. Изъ биографии Ходжи Ахрара. Перепечатано из № 147. «Туркистанские ведомости», за 1904 г.; Гордлевский В.А. Бахауддин Накшбанд Бухарский. Избранные сочинения. 3. – М., 1962. – С. 369-386; Иванов П.П. Хозяйство джубарских шейхов. К истории феодального землевладения в средней Азии в вв. – М. – Л., Издательство АН СССР, 1954. 379 с.; Казаков Б. Анонимное житие Ходжи Ахрара.(Бартольдские чтения) – Москва: Наука, 1981; Казаков Б. Сыновья Ходжи Ахрара и последние Тимуриды. (Бартольдские чтения) – М., 1982; Каримов Э. Э. Роль, место и социальные позиции духовенства Мавераннахра в XV в.: Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – Т., 1990. – С. 159; Кутибаев З.А. Ходжа Убайдуллох Ахрар и его место в социально-политической и духовной жизни мавераннахра XV века: Автореф. дисс. ... док. ист. наук. – Т.,1998. – С. 57; Сухарева О.Р. Потомки Ходжа Ахрара (Бартольдские чтения). – М., 1982; Тиллабаев Р.А. Среднеазиатские агиографические сочинения XV-XVI вв. как исторические источник (жития шейхов накшбандиев). Автореф.... дисс. док. ист. наук. – Т., 1994. – С. 54; Тримигэм Дж.С.Суфийские ордены в исламе. Пер. с англ. под ред. и предисловием О.Ф. Акимовский. – М.:Наука, 1994. – С. 54; Ориф Усмон. Баховуддин Накшбанд ва унинг таълимоти ҳақида. – Т.:Университет, 1993. – Б. 33; Хусейнова А.А. Общечеловеческие ценности в мировоззрении Абдрахмана Джами: Автореф. ...дисс. кан. ист. наук. – Т., 1994. – С. 64; Шодиев Р. Суфизм в духовной жизни народов Средней Азии: Дисс. ... канд. ист. наук. – Самарканд, 1993. – С. 240; Суфизм в Центральной Азии (зарубежные исследования) Сборник статей памяти Фритца Майера (1912-1998). Составитель и отв. редактор А.А. Хисматулин. Филологический факультет Санкт-Петербургского Государственного университета. – Санкт-Петербург, 2001. – С. 20-32, 100-102, 272, 357, 392.

² ЎзР ФА ШИ Асосий фонди: № Л.3379, 14282. Али Сафий. Рашаҳот. Лахнаф, 1890.; № 1381, 1382, 4706. Рашаҳот. Қозон, 1888.; № 3381, 9416, 12543, 14857. Рашаҳот. – Тошкент, 1911.; № 22697. Рашаҳот. – Техрон, 1960.

³ Государственная публичная библиотека УзССР.Каталог персидских, арабских и турецких рукописей ГПБ УзССР, Том III. – Ташкент:15 окт. 1942 г. Составители: Д.Г. Воронский, И.Адилов под редакцией проф. А. А. Семенов. Част I, рукописи персидские 1440-1643.; АН УзССР Институт по изучению восточных рукописей. Каталог персидских, арабских и тюркских рукописей. Том I. Биография суфиев (№76-121); Издательства АН УзССР. – Тошкент, 1947. Составители: проф. Шмидт А.Э., Адилов И., Молчанов А. А. И Сергеев Б.С. Под общей редакцией член корр. АН УзССР проф. Семенова А.А., – С.79.

қўлёзманинг ўлчови ва варақлари ҳақида бир неча жумладан иборат мухтасар тавсифни ташкил қилади.

Рус шарқшунос олимларидан академик В. В. Бартольд ўзининг “Туркистон сафари ҳисоботи”да Хивадан Россияга олиб кетилган қўлёзмалар (жами 97 та қўлёзма китоб) ҳақида ёзар экан, унда “Рашаҳот”нинг бир қўлёзмаси ҳақида қисқача хабар берган¹. Ҳисоботда: 68 رشحات عين الحيات¹ соч. Хусейна Кашифи» дейилган. Бу ерда “Рашаҳот”нинг Хусайн Воиз Кошифийга нисбат берилиши хато бўлган. Аммо ўша саҳифада мазкур жилдни нашрга тайёрлаган О.Ф. Акимовнинг томонидан қуйида изоҳ берилган ва мазкур 223 изоҳда: “Сочинения Али б. Хусейн Кашифи” деган тузатиш киритилган². Бундан В. В. Бартольднинг “Рашаҳот”нинг қўлёзмаси билан ўша вақтда жиддий танишмаганлиги маълум бўлади. Мазкур жилднинг 192 саҳифасида олим “Баҳр ал-асрор” қўлёзмаси ҳақида тўхталар экан, мазкур қўлёзмада “Зубдат ал-асрор”, “Бадойеъ ал-вақойеъ”, “Равзат ал-жинон” ва бошқа асарлар қатори “Рашаҳот”дан ҳам парчалар учрашини ёзади³.

Маълумки, хориж ва юртимиз қўлёзма фондларида мазкур асарнинг юзлаб қўлёзма⁴, тошбосма ва литографик нашрлари мавжуд, аммо асарнинг ягона дастхат нусхаси эса юртимизда – ЎзР А. Навоий номидаги Давлат Адабиёт музейининг Ҳ. Сулаймонов фондида сақланмоқда. Шуни мамнуният билан таъкидлаш ўринлики, бу биз учун ифтихор туйғусини беради⁵. Масалан, “Адиб Аҳмад Югнакийнинг “Атабату-л-ҳақойиқ” ёки “Ҳиббату-л-ҳақойиқ”⁶ мавъизатнома асари⁷нинг қадимий нусхалари орасида ҳали ҳамон муаллиф дастхати ва ё у ҳаёт вақтда кўчирилган нусхаси топилмаган ва туркийшунослар бунга афсус билан таъкидлаб келмоқдалар⁸.

¹ Қаранг: Бартольд В.В.Сочинения. Том VIII Работы по источниковедению. – М.: Наука Главная редакция восточной литературы, 1973. – С. 155.

² Ўша асар, ўша саҳифа.

³ Қаранг: Бартольд В.В.Сочинения. Том VIII Работы по источниковедению. – М.: Издательство: Наука. – С. 192.

⁴ Мазкур нусхаларнинг барчаси Али Сафийнинг вафотидан кейинги даврларда “Рашаҳот” муаллифининг ихлосмандлари томонидан унга бўлган бир эҳтиром сифатида ҳуснихат билан кўчирилганлиги алоҳида диққатга сазовор. Айни хусусни Турк олими Рашид Раҳмати Арат ўзининг “Атибат ал-ҳақойиқ”қа бағишланган йирик тадқиқоти муқаддимасида алоҳида таъкидлаган. (Батафсил маълумот олиш учун қаранг: Edib Ahmed b. Mahmud Yukneki. Atebetu l-hakayik. Hazirlayan: Resid Rahmeti Arat. Turk tarih kurumu basimevi – Ankara 1992. 2. Baski. – С. 11.

⁵ Ўша нашр. – С. 10.

⁶ Мазкур асарнинг баъзи қўлёзмаларида номи “Ғайбату-л-ҳақойиқ” (Ҳақиқатлар ғайби, яъни сир) шаклида ёзилган (Б.У.).

⁷ Мавъизатнома бутунлай бошдан-охир панд-насихат, ўғит билан ёзилган адабий асар. Чунончи: Қобус ибн Вашмирнинг “Қобуснома”, Юсуф Хос Ҳожибнинг “Қутадғу билик”, Адиб Аҳмад Югнакийнинг “Ҳиббату-л-ҳақойиқ” асарлари мавъизатнома ҳисобланади (Батафсил маълумот олиш учун қаранг: Ҳақимов М. Шарқ манбашунослиги луғати. – Т.: “DAVR PRESS” НМУ, 2013. – Б. 148).

⁸ Edib Ahmed b. Mahmud Yukneki. Atebetu l-hakayik. Hazirlayan: Resid Rahmeti Arat. Turk tarih kurumu basimevi. – Ankara, 1992. 2. Baski. – С. 11.

Қуйида ЎЗР ФА Шарқшунослик институти манбалар хазинасида мавжуд “Рашаҳот айн ал-ҳаёт” (“Ҳаёт булоғидан томчилар”) асарининг ана шундай нодир қўлёзма нусхаси – XIX аср охирида – Саййид Муҳаммадраҳимхон II Феруз даврида унинг буюртмаси билан Хоразмда амалга оширилган ўзбекча таржимаси, унинг илмий тавсифи ҳақида қисқача тўхталамиз.

Бу қўлёзма ЎЗР ФА Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти Асосий фондида сақланаётган № 632-инв. рақамли қўлёзма нусхаси бўлиб, у 20 x 31,5 ҳажмда. Чиройли нақшли муковага эга. Картон мукова ва унга яшил қоғоз ёпиштирилган. Қўлёзманинг ён қисмига чарм қопланган, у қизил рангда. Мукованинг олд қисмига аввало иккита тўртбурчак, яъни катта (29,5 x 16 см) ва кичик (26 x 12 см) рамкада оддий безак берилган. Мукова марказида ўйиб ишланган бодом шаклида битта катта нақш ва унинг усти ҳамда остида одатда саҳҳофнинг исми шарифи ёзиладиган ўрнида оддий нақшда кичик ромбик шаклида тамғасифат нақш мавжуд. Аммо шакл ичида ёзув (яъни, саҳҳоф номи қайди) йўқ. Нақшлар давр ўтиши билан уриниб қолган ва уларга шикаст етган, нақш-тамғалар ичидаги қирмизи ранг хира тортган, ҳатто нақшнинг бир озгинаси кўчиб тушган. Мукова четларида едирилиш йўқ, аммо уларда бироз эскирганлик аломати зоҳир бўлган.

Қўлёзманинг инвертарь рақами мукова тепасига ва қўлёзма китобнинг ёнига ёпиштирилган. Унда қўлёзманинг ЎЗР ФА Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти Асосий фонди мулки эканлиги ҳақидаги 632 рақами ёзилган алоҳида қайд бор. Қўлёзманинг 1^а варағида иккита, яъни биринчиси кичик, иккинчиси эса ундан каттароқ муҳр мавжуд.

Катта муҳр қўлёзманинг ичида, масалан 9^а варақ хошия ўртасида ҳам учрайди. Кичик муҳр эса қўлёзманинг охириги, яъни 442^а варағидагина мавжуд. Муҳрлардаги қайдлар фарқлик. Кичик муҳрда: “ТПБ Отд. Вост. рук. № 632. От. ДҚХ” қайди бор. Катта муҳрда эса: “Узбекский Государственный Научно-исследоват. инс. библиот. от. Инв. № 632. гор. Самарканд” қайди бор. Демак, мазкур қўлёзма бундан (яъни, 1943 й.дан) олдин Самарканд қўлёзмалар институти фонди мулки бўлган. Муҳрлардан қуйироқда икки сатр арабий ёзув бўлган, аммо кимдир уни ўчирган. Нима деб ёзилганини ўқишнинг имкони йўқ. Фақатгина иккинчи сатр боши аввалидаги *صاحب این کتاب* (“*Соҳиби ин китоб...*”) деган икки-уч сўзнигина ўқиш мумкин. Қўлёзма таъмирланган. Буни мукованинг ич қисмига қизил гулнақшли қоғоз (обой қоғоз) ёпиштирилганлигидан ҳам билса бўлади. Бироқ мазкур қўлёзма хануз таъмирталаб, унинг бир-икки ерида *шерозасидан* варақлар ажралган ҳолатда. Асар матни 1^б варақдан бошланади. Пойгирли, улар батартиб, яъни ўз жойида. Матн 22,5x10,5 см ҳажмда қора сиёҳда настаълиқ хатида жуда чиройли, саводли, яъни беҳато қилиб кўчирилган. Асар матни 1^б варақда 11 сатрни ташкил қилган. Ундан кейинги варақларда, яъни 2^а варақдан то асарнинг 442^а варағигача ҳар варақ 17 сатрни ташкил қилади. Қўлёзма жами 442 варақ (884 саҳифа)дан иборат. Матнда фақат боблар ва фасллар номи, Хожагон шайхларининг сарлавҳада келтирилган номлари, “*раиҳа*”, “*рубойӣ*”, “*байт*”, “*мисра*” сўзлари қизил сиёҳда ёзилган.

Кузатишлар шуни кўрсатдики, баъзи жузъий хатоларни ҳисобга олмаганда, кўлёманинг сифатли кўчирилиши котибнинг саводли, яъни арабий, форсий ва ўзбек тилининг яхши билимдони бўлганига, унинг ижод ё таржима билан шуғулланганлигига далолат қилади. Чиройли хуснихати эса унинг моҳир хаттот ҳам бўлганлигини кўрсатиб турибди. Асар матни 884 саҳифада калофон билан якунланган ва шу ўринда саҳифанинг куйисига Кўлёмалар институтининг тамғаси (кичик муҳр) урилган.

Кўлёмза охирида у Домла Худойберган ибн Бекмуҳаммад томонидан ҳижр. 1297 сана (мил. 1879-1880 йй.) Ражаб ойининг якшанба кунида кўчириб тамомлангани ҳақида маълумот берилган:

قد وقع الفراغ من كتابة هذا النسخة الشريفة الميمونة و هي المسماة برشحات عين الحيات على يد العبد الفقير المذنب الراجي الى رحمة الملك المنان الأحد داملا خدای برکان بن بيك محمد غفر ذنوبهما و ستر عيوبهما يوم الأحد من رجب المرجب سنة سبع و تسعون و مائتان بعد الألف من الهجرة النبوة و صلى الله على خير خلقه و آله و اصحابه أجمعين برحمتك يا أرحم الراحمين

(Қад вақаъа ал-фарағу мин китобати ҳозиҳин-нусхатиш-шарийфатил-маймунати ва ҳийа ал-мусамот би-“Рашаҳоти айнил-ҳайот”и ало йадил-абдил-фақир ал-музнибир-рожий ило раҳматул-Маликил-Маннонил-Аҳад Домла Худойберган ибн Бек-Муҳаммад ғафара зунубаҳумо ва сатара уйубаҳумо йамул-аҳад мин Ражаб ал-муражжаб сана сабъа ва тисъун ва миатайн баъдал-алфа минал-ҳижратин-Нубуввати ва солаллоҳу ало ҳайри халқиҳи ва Олиҳи ва асҳобиҳи ажмаъин би-раҳматика йо арҳамар-раҳимин).

Шундан сўнг тўрт мисра шеър ёзилган:

هر كه خواند دعا طمع دارم زانكه من بندهء كنه كارم
شد توفيق خدای لا ینام اين كتابت روز شنبه تمام

(Ҳарки хонд, дуъо тамаъ дорам,
З-онки ман банда-и гунаҳкорам.
Шуд тавфийқ-и Худойи ло йаном,
Ин китобат руз-е шанба тамом)

Юкорида асар кўчириб тугаллаган кун يوم الأحد (“явму-л-аҳад”, яъни якшанба куни) деб ёзилган. Бу байтда эса روز شنبه (“рўзи шанба”, яъни шанба куни) дейилмоқда. Бундан котиб асар матнини шанба куни кўчириб тугаллаган, якшанба куни эса мазкур китобнинг калафон қисмини ёзган, деган хулосага бориш мумкин.

Маълумки, 2004 йилда юртимизда Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор Валийнинг 600 йиллик таваллуд санаси кенг нишонланди. Шу муносабат билан 2003 йили мазкур Хоразм таржимасининг таъдбири нашр бўлди¹. 2004 йилда мазкур китоб

¹ Фаҳруддин Али Сафий. Рашаҳот айнил-ҳаёт (Обиҳаёт томчилари). Таржимон: Домла Худойберган ибн Бекмуҳаммад (XIX аср). Нашрга тайёрловчилар: М. Ҳасаний, Б. Умрзоқов. – Т.: Чўлпон нашриёти, 2003. – Б. 503.

тўлдирилган ҳолда қайта нашр бўлди¹. Аммо, афсуски, тўлдирилган, тузатилган иккинчи нашрда ҳам юқоридаги калафон қисми табдил қилинмай қолган².

“Рашаҳот”нинг Хоразм таржимаси қуйидагича бошланган ва бу “Рашаҳот”нинг аслияти аввалига тўла мувофиқдир:

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لمن رش رشحات الحقائق والحكم --- أما بعده شنداغ
آيتور بو بی بضاعت فقیر و استطاعت دين خالی حقیر علی بن حسین الواعظ الکاشفی
کم حفی تخلصی ببله مشهور تورور ---

Аммо бу ерда 1^a варақ охиридаги “вов” ҳамда “алиф” ҳарфлари, *ким* *Хафий* “...*ким Сафий*” сўзлари *کم حفی* шаклида хато ёзилган.

414^b варақда матнда *فتوری* (“футуре”) сўзидаги *ر* (“ре”) ҳарфи ёзилмай қолган, натижада бу сўз *فتوی* (“фатво”) бўлиб қолган. Ҳошияда қаламда *فتوری* деб тузатилган шаклда ёзиб қўйилган.

418^b варақда эса матнда *сакталиқ* (сўзлар тушиб қолгани боис маъно ноаниқлиги, бузилиши) бор, яъни:

اكر من بو سوزنى مسجد نينك سقفيغه (---) اشارت ايتديلار ---

“Агар ман бу сўз-ни масжид-нинг сақфига ... ишорат этдилар...” (418^b в.)

Мазкур ўринда икки жумла тушиб қолган. Ҳошияда замонавий ручкада шу икки жумла ёзиб қўйилган:

اكر من بو سوزنى مسجد نينك سقفيغه آيتسام متأثر بولوب جاييدين جليب كتار ايدي
جون خواجه سفق غه اشارت ايتديلار --- (م ح)

“Агар ман бу сўз-ни масжид-нинг сақфига ойитсам, мутаассир бўлуб жойидин жилиб кетар эди”. Чун Хожса сақф-га ишорат этдилар...” (418^b в.).

Таржимон “Рашаҳот”ни форс тилидан ўзбек тилига таржима қилар экан, мазкур асарнинг нодир, қадимий қўлёзма нусхаларига эмас, аксинча Лакҳ-нав, Истанбул ва Қозон каби литографик нашрларига асослангани яққол сезилади. Бу маълумотлардан шу нарса аниқ бўлмоқдаки, ҳар бир асарнинг матний тадқиқи атрофлича, тафсилотлар берилган ҳолда амалга оширилиши лозим. Ана шундагина ўша асар матни, нусхалари, хусусиятлари ҳақида тўлиқ илмий маълумот тўпланади ва натижада ушбу илмий маълумотлар асосида асар комплекс (тўла-тўқис) тадқиқ қилинади. Бу эса ўз навбатида, энг аввало, ўша асарнинг мукамал матний филологик тадқиқи, шунингдек, мукамал илмий-танқидий матни учун хизмат қилади.

¹ Фахрулдин Али Сафий. Рашаҳот айнил-хаёт (Обихаёт томчилари). Таржимон: Домла Худойберган ибн Бекмуҳаммад. ... – Т.: Абу Али ибн Сино ном. тиббиёт нашриёти, 2004. – Б. 536.

² Ўша асар. – Б. 468.